

Hrvatski se jezik voli znanjem.

JE LI KRAS HRVATSKA RIJEČ?

Hrvoje Malinar

Duže vrijeme pratim povremene polemične članke u znanstvenom, znanstveno-popularnom i planinarskom tisku o ispravnosti riječi *krš* i *kras* kojima su definirane osebuje pojave nastale u karbonatnim stijenama (škrape, špilje, ponori, uvale, polja i dr.). Koja riječ ima u stručnome nazivlju prednost i smije li se onda ona druga riječ uopće rabiti u znanstvenim, stručnim ili čak popularno pisanim tekstovima? Skretanje pozornosti na zapostavljenu riječ *kras* s jedne strane, te njezino osporavanje s druge, dovelo je u literaturi do sve veće napetosti među suprotstavljenim stranama (Bach, Božičević, Božić, Kalmeta, Marjanac, Pelivan, Poljak, Šugar, Velić)¹.

Kako se više od četrdeset godina bavim speleologijom, koja je neposredno vezana za pojmove *krš* i *kras*, zainteresirao sam se za podrijetlo tih dvaju, još uvijek, problematičnih izraza. Kao đak Sveučilišta u Zagrebu (studij geologije) davao sam prednost izrazu *krš*, koji je favoriziran u hrvatskome geološkome nazivlju. Stoga sam se služio izrazom *krš* u govoru i pisanju članaka. Ponukan polemikom pokušao sam se bez pristranosti udubiti u tu problematiku rabeći dokaze i protudokaze.

Ispočetka se činilo sve kristalno jasno. Posegnuo sam za udžbenikom opće

¹ U međuvremenu sam i ja objavio članak s tom temom (Malinar, 2001), a ovaj ovdje je neznatno izmijenjen i dopunjen novim podacima.

geologije iz kojeg sam svojedobno dobio prve spoznaje o geološkoj specifičnosti, znanoj pod izrazima *krš* ili *kras* (Herak, 1960.). U tom se udžbeniku spominje samo riječ *krš*, i to s vrlo oskudnom definicijom. Uzeo sam novije izdanje te knjige (Herak, 1973.) u kojem se daje nešto opširnija definicija pojma, ali se ovdje spominju dva narodna izraza: *krš* i *kras*, “koji se mogu primijeniti u toponimskom i apelativnom² značenju. Osim u nas naziv *kras* se upotrebljava i u Čehoslovačkoj, a *carso* u Italiji. Zemlje koje nemaju svog narodnog izraza prihvatile su njemački izraz *karst*, koji je kasnije konstruiran na bazi narodnih izraza *kras* i *carso*, zasnovanih na keltskoj osnovi. Mi ovdje dajemo prednost izrazu *krš* jer mu je korijen praslavenski, a kršenje je u osnovi geneze samih krških pojava”. Dakle, ovdje se navodi u struci favorizirani naziv *krš*, ali i njegov narodni sinonim *kras*.

Prije gotovo tri desetljeća napisan je hrvatski terminološki rječnik iz područja karstologije (Roglić, 1974.). Našao sam opširno definiranu natuknicu *krš*, a pod *karst* piše: - v. *krš*. Riječ *kras* uopće nije navedena kao hrvatski sinonim (kao u Heraka). Uz natuknicu *krš* kraticom je označeno da je *kras* slovenska i srpska riječ, te da “u sjevernim hrvatskim čakavskim krajevima imamo *Kras* i *Krasica* kao toponime”. U uvodu Roglić objašnjava da je bilo velikih problema s priređivanjem dobroga nazivlja i nastavlja: “Zabuna je bila tolika da smo se kolebali između svog ži-vog i raširenog termina *krša* i germanizirane izvedenice *Karsta*! Posebno je štetno što nije bilo dovoljno dostupno i poznato nacionalno terminološko blago, tek poznavanje živog narodnog nazivlja je osnova za organski znanstveni rad”.

Čudno je da brojni toponimi u Hrvatskoj s korijenom *kras*, kao i ostali dokazi, nisu tada ponukali Roglića da razmisli o uvođenju riječi *kras* u hrvatski standard³. Kako ćemo nadalje vidjeti, nipošto nije točno da “nije bilo dovoljno dostupno i poznato nacionalno blago...”. To blago bilo je već poznato. Trebalo ga je samo uočiti i pravilno upotrijebiti. Već tada su postojali brojni radovi s mnoštvom dragocjenih podataka o spomenutoj problematici, a koji se navode u ovome članku. Bez dubljih analiza i argumentacije preglasavanjem se u Akademiji presudilo hrvatskoj riječi *kras* i to na najbezobzirniji način. Ta riječ nije uvrštena čak ni kao sinonim *kršu*!

Budući da je u Rogličevom rječniku naveden *kras* kao slovenski i srpski izraz, pogledao sam u Srpsku krašku terminologiju (Gavrilović, 1974.). Tu je stvarno *kras* favoriziran i opširno definiran kao srpski standardni naziv, a pod *krš* stoji: - v. *kras*. U uvodu toga rječnika vidi se da je srpskom autoru Gavriloviću bilo nesumnjivo poznato da je *kras* podrijetlom hrvatska riječ (jednako kao i slovenska). Naime, Gavrilović se poziva na V. Karića (1883.) koji kaže da “naziv *krš* vodi poreklo od keltske reči *Carso* ili *Carsia*; isto kao nemački naziv *Karst* i hrvatski *kras*!?”

² Apelativ = opća imenica koja označuje sve predmete ili pojave iste vrste.

³ Neobično je da nije prihvaćeno tumačenje Bogoslava Šuleka (1874.) za riječ *kras*, budući da je on podario hrvatskome jeziku mnoge znanstvene nazive (Kalmeta, 1999.b).

Iako je Gavriloviću bilo dobro poznato da su u Srbiji i Crnoj gori česti toponimi s riječi *krš* (a toponimi s *kras* su tamo gotovo nepoznati), on smatra da je izraz *krš* neprikladan. Toponim *krš* često se pojavljuje na terenima gdje su stijene skršene (polomljene) ali koje nisu karbonatne, pa na njima nema specifičnih kraških pojava. Međutim, presudni mu je razlog zbog kojeg se odlučuje da se u srpskom nazivlju standardizira *kras*, što se područje u kojem su prvi puta istraživane specifične kraške pojave naziva *Kras*. To je široki predjel koji se proteže od Sežane u Sloveniji do Rijeke u Hrvatskoj. Upravo zbog narodnog naziva područja, koje je *locus typicus*, Gavrilović odbacuje *krš*⁴ i odlučuje se za hrvatski i slovenski *kras*. Isto tako ne prihvaća njemački *karst* jer je taj nepravedno postao internacionalizmom. Tako nastaje apsurdna situacija da Srbin Gavrilović uvodi hrvatsku (i slovensku) riječ *kras* u srpski standard, a Hrvat Roglić se ortodoksno drži neadekvatne riječi *krš* i uvodi je u hrvatski standard.

Poslije toga bilo je zanimljivo pogledati što o pojmu *kras* piše u Slovenskoj kraškoj terminologiji (Gams, 1973.). U uvodu Gams piše da je riječ *kras* predindoeuropskog izvora (*carr* = kamen) i ostala je živa npr. u irskom obliku keltskog jezika. Do sredine 19. stoljeća to je bilo samo pokrajinsko ime za područje *Kras* između Trsta i Kvarnerskog zaljeva koje ima kraške značajke, a koje su na ovome području prvi put u svijetu stručno opisane. Nadalje navodi da je ime pokrajine *Kras* prvi put spomenuto u antici kao *Carusadius*, a kao *Carsus* 1177. godine.

Zanimljivo je da poznati francuski znanstvenik E.A. Martel spominje 1894. godine u djelu "Les abîmes" da je njemačka riječ *Karst* (hrvatski - *Kras*; slovenski - *Gabrek*) keltskog podrijetla. Martel spominje i nazive *Istarski* i *Liburnski kras* u Hrvatskoj. Citirajući Bouéa kaže da su od slovenske pokrajine *Kras* preuzeli opći naziv za tu karakterističnu pojavu Česi, Slovaci, Poljaci i djelomice Hrvati, stavljajući u drugi plan njemački *Karst*.

O Bouéovoj upitnoj tvrdnji da su Hrvati od Slovenaca preuzeli izraz i ime *kras*, bit će ovdje još govora. Pronašao sam mnogo veći broj toponima u Hrvatskoj s imenom *Kras*, ili njihovih izvedenica, nego što ih ima u Sloveniji, pa to već samo po sebi dobro opovrgava spomenutu tvrdnju.

Takva objašnjenja bila su mi vrlo poticajna u daljnjem proučavanju. Neki autori iz zapadnih zemalja u stručnim tekstovima ili glosarijima izvode *karst* od slovenskog ili "jugoslavenskog" izraza *kras*. U *The Science of Speleology* (Warwick, 1976.) stoji da je *karst* izveden od "srpskohrvatske" riječi *kras*, a znači vapnenački kraj. Odatle su modificirani talijanski *carso* i njemački *Karst*.

U Brockhausovoj enciklopediji (1990.) riječ *Karst* definirana je kao: 1. motika s dva zupca s kratkom drškom za obradu vinograda u starome Rimu; 2. slov. i sr-

⁴ Unatoč standardizaciji izraza *kras* u srpskome karstološkome nazivlju, neki srpski geolozi i nadalje koriste stariji srpski termin *krš*.

pskohrvatski - *kras*, talijanski - *carso* vapnenačka je visoravan najčešće bez šume iznad Tršćanskog zaljeva u Jugoslaviji i Italiji, a u proširenom je značenju sažeta oznaka za vapnenačke visoravni i gorske predjele u Jugoslaviji... U istoj enciklopediji postoji natuknica *Kras* s oznakom: v. *Karst*. Međutim, riječ *krš* u toj se enciklopediji ne spominje.

Poljski autori (Rubinowski i Wróblewski, 1976.) kažu da je u Poljskoj izraz *kras* preuzet iz pokrajine Kras u Istri, gdje u cijelom krajoliku dominiraju specifične forme tvorene od vapnenačkih stijena. U svjetskoj znanstvenoj literaturi inačica *krasu* je *karst*, *krš*, *carso*.

Kao standardni se naziv *kras* također rabi u Slovačkoj i Češkoj. Tako imamo i odgovarajuća zemljopisna područja: Český Kras, Tišnovský Kras, Moravský Kras, Slovenský Kras i dr. Zanimalo me je da li je tamo pojam *kras* autohton ili je preuzet iz naših (odnosno nama susjednih) krajeva. Putem elektronske pošte dobio sam ljubaznošću ravnatelja slovačkog Instituta zaštite okoliša Slovačke akademije znanosti dr. Júliusa Oszlányija sljedeće objašnjenje, koje je on prethodno potražio u Institutu za slovački jezik: "Prema Bezlayu, izraz *kras* je ilirskoga podrijetla i došao je u slovački jezik iz opisa gorskog područja Kras u Jugoslaviji".

Vratimo se ipak domaćim autorima koji se bave našim starim izrazom *kras* i njemu sličnim oblicima. Tako se Ivan Krajač (1932.) zauzima za već desetljećima potiskivanu hrvatsku riječ *kras* i navodi: "Ime *Kras* baš za današnji sjeverozapadni *Hrvatski kras* je starije i od samog doseljenja plemena današnjeg njemačkog govora u alpski masiv. To je ime na tom mjestu našla već rimska civilizacija pa ga je polatinjeno reproducirala kao *Mons Crasudius* (V. Smičiklas: Povijest Hrvatske I)". Na taj članak reagira slovenski autor Henrik Tuma (1933.) ignorirajući Krajačevo tumačenje da je *kras* također i hrvatska riječ, te tvrdi: "Beseda *Kras* je čisto slovenska beseda ... Še starije ime za *Kras* nad Trstom je grška beseda *Ocra*, pozneje *Carusadios*... očitno pokvarjenka iz besede *Kras*, *Ocra* iz grške besede ὄχρις (kraj špičasatih kamenov) pa je očitno prevod iz slovenskoga⁵... Ako Hrvatje, Srbi in Bolgari besede *Kras* ne poznajo, si morajo za te morfoložične pojave izposoditi slovensko besedo *Kras*, a ne nemški *Karst* in ne laški⁶ *Carso*". U primjedbi istoga članka Krajač spremno demantira Tumu nabranjanjem niza hrvatskih toponima s riječi *kras* koji dokazuju njegovo hrvatsko podrijetlo.

Ratimir Kalmeta (1985.) navodi niz autora starih hrvatskih rječnika u kojima su definirane riječi s oblicima: *kras* (*krasz*), *kars* (*karsz*), *karš* ili *kraš*. To su: F. Vrančić (1595.), I. Belostenec (1740.), V. Veselić (1853.), B. Šulek (1874.) i I. Filipović (1887.). Pridodao bih tome i Josipa Voltića s njegovim Ričoslovnikom iz 1803. godine.

Opsežnu raspravu o problematičnim terminima *kras* i *krš* piše Pavle Rogić

⁵ Ne će biti da je grčka riječ *okra* (*ohris*) prijevod iz slovenskog. Vjerojatnije je da je obratno.

⁶ Laški = laški, tj. talijanski

(1957.) u kojoj navodi iz Belostenčevog rječnika iz 1740. godine da je riječ *kras* (*krasz*) kao i *kars* (*karsz*) apelativnog značenja, a ne toponim, a znači: “greben, oštro i okorno kamenje, oštre pećine, Dalm. kras, grič; cautes, saxa aspera et abrupta, saxa et cautes, silicus et cautes, salebrae ...”. Rogić smatra da su prvi hrvatski i slovenski stanovnici već zatekli izraz *kras*, možda romanskog ili keltskog postajanja. Citira i Petra Skoka koji je pretpostavio da *kras* dolazi od ilir. *carsus* i dovodi također u vezu s njem. *harsch* = hrapav, neravan, bregovit, krševit.

Najopsežniju i vjerojatno najvrjedniju raspravu o *krasu* i *kršu* napisali su Branimir i Marijana Gušić (1960.). Navode da se u Hrvatskoj prvi puta spominje riječ *kras* u darovnici Jurja Pariježića iz 1230. godine u kojoj je naveden lokalitet *Kras* kod Dobrinja na otoku Krku. U jednoj drugoj povelji iz 1292. godine spominje se u granicama Drežničke župe lokalitet *Krasina*. Toponim *Kraški* (današnja Mala i Vela Krasa) spominju se i u Istarskom razvodu, dokumentu iz 15. stoljeća. I u Listini kneza Ivana Frankopana iz 1465. godine nalazimo područje *Kras* na Krku. Nadalje, spominju i rad J. Weselyja iz 1856. god. Das Karstgebiet Militär-Croatiscus s hrvatskim prijevodom Ivana Trnskog u kojem se govori o *Primorskom Krasu* i *Istarskom Krasu*, i to u zemljopisnom, i u apelativnom značenju. Također navode značajan rad Živka Vukasovića koji 1868. godine podrobno opisuje *kras* u apelativnom smislu kao: “vapnena gora, ispresijecana mnogim rasjedima, dolcima, ponikvama, mnogobrojnim ponorima, smrcima, slijevcima i lokvama, puna podzemnih špilja, zijevaka i vrtača”.

Gušići pretpostavljaju da je *kras* nastao od ranijeg *kars*. Pronalaze u talijanskoj enciklopediji da bi *kras* imao keltsko podrijetlo, dok to Battisti-Alessio povezuje s mediteranskom osnovicom iz *carsa* kao riječi medievalne dalmatinske latinštine. Sličnosti se nalaze i u starogrčkoj toponomastici kao i u sarmatskom *karz* = strog, surov; ruskom *kroh* = krš; albanskom *karsh*, *kersh* i *karrshi*, preuzetih od slav. *karš*, i to iz dijalekata koji nemaju sonantno *r*.

U svom radu Gušići navode brojne toponime u Hrvatskoj s osnovicom *kras*. Navode starije hrvatske znanstvenike koji su rabili naziv *kras*, a koji je poslije bez pravog razloga potisnut riječju *krš*. Bečka zemljopisna škola pretekla nas je i uvela međunarodni naziv *karst*, zahvaljujući upravo nesretnoj okolnosti da je riječ *krš* počela potiskivati staru domaću riječ *kras*. Nakon navođenja mnogih dokaza autori smatraju da otpadaju svi razlozi, koji gone riječ *kras* kao stručni naziv iz hrvatskoga jezika.

Mogli bismo nabrajati još mnoge domaće i strane autore koji o toj terminološkoj problematici raspravljaju na ovaj ili onaj način. I definicije u domaćim i stranim rječnicima i enciklopedijama vrlo su raznovrsne, a ne, kako bi trebalo biti, jednoznačne. O pojmu *kras* piše naš ugledni jezikoslovac Petar Skok (1972.). Poziva se na Belostenca i na hrvatske toponime u Istri i na Krku. Za riječ *krasa* kaže da je to loš, kamenit pašnjak, koji se ne može kositi. Za *kras* kaže da “postoji još i vari-

janta s ar > r: *krš*.”... “Varijanta *krš* mjesto *kras* nastala je zacijelo unakrštavanjem s postverbalom⁷ *krš*...”. Ilirsko-dačka riječ *carsus* mediteranskog je podrijetla i u vezi je s lat. *caris*, *carisis* “nomen saxi”.

Čini mi se da je posebno zanimljiva jedna riječ koju spominje Skok, a koja se u istom značenju, ali različitim oblicima javlja na više mjesta i u različito vrijeme, iako je očito istog korijena. Misli se na riječ *krasna* (ili čak *rasna*) = kramp, trnokop (Vis, Hercegovina, okolina Sarajeva). Ta se riječ pojavljuje vrlo rano i zabilježena je i u obliku *crasnizza* = *kramp* u Krčkom dokumentu iz 1662. godine (Skok, 1972.). I danas se u nekim krajevima za *kramp* ili *trnokop* koristi izraz *krasnica*, koji je zabilježen na otoku Vrgadi (Jurišić, 1973.). Još je zanimljivije da se u istom značenju, ali u obliku *karst* = *motika s dva zupca za obradu vinograda u starom Rimu*, nalazi u Brockhausovoj enciklopediji (1990.). Zanimljivo je da je još u starom Rimu izraz *karst* značio *kramp*, kao što je već vrlo rano u hrvatskim krajevima riječ *krasnica* imala jednako značenje. Da li se u starom Rimu pisalo *karst* (u smislu *kramp*) na taj način, to se ne vidi u navedenoj enciklopediji, ali se nazire vrlo stara veza među riječima *karst* - *krasnica* - *kras*.

Kada je već riječ o vezi između starog Rima, odnosno latinskoga jezika i naših izraza *kras*, *krasnica* i *krš*, pogledajmo što se još može naći u latinskim rječnicima, a moglo bi unijeti malo više svjetla u to očito nedovoljno istraženo područje. Tako se pod riječi *crassus* nalazi niz različitih pojmova, ali su neki indikativni za ono što nas tu zanima. Dakle, *crassus* (lat.) = *debeo*, *grub*, *nezgrapav*, *gust*, *hrapav*; (*o vodi*) *blatna*, *nečista*; (*o tlu*) *neobrađeno*, *neplodno*, *nepropusno*. Iako, u meni dostupnim latinskim rječnicima, nisam našao da bi *crassus* moglo značiti i skršeno, slomljeno, što bi se moglo vezati za naš *krš*, slična značenja pronašao sam u rječnicima nekih zapadnoeuropskih zemalja čiji su narodi dio rječnika temeljili na klasičnim jezicima grčkom i latinskom. Takve su veze vidljive u francuskom, njemačkom, engleskom, španjolskom, švedskom, bugarskom i ruskom jeziku.

Razni autori pretpostavljaju i starije predromanske izvore: predindoeuropski (Gams, 1973.), indoeuropski (Franić, 1910.), vedski (Horvat-Mileković i Lovrić, 1999.), keltski (Gušić i Gušić, 1960.; Gams, 1973.; Gavrilović, 1974.), sarmarski (Gušić i Gušić, 1960.), ilirski, liburnski (Rogić, 1957.), ili-ro-dački (Skok, 1972.), starogrčki (Franić, 1910.; Skok, 1972.) i praslavenski (Rogić, 1957; Herak, 1973).

Dio autora slaže se da su od starijeg oblika *kars* nastali u raznim dijalektima i jezicima noviji oblici. Tako je na sjeveroistočnoj obali Jadrana iz riječi *kars* likvidnom metatezom nastao *kras*. Od iste starije riječi *kars* sa *t* nastao je *karst*, a sa *o* riječ *carso*. Kada se oblikovao koji naziv, nije još utvrđeno. Vjerojatno su već prvi hrvatski i slovenski doseljenici zatekli te izraze kod starosjedilaca, romaniziranih Ilira (Rogić, 1957.), ali u smislu kamenitog, neplodnog kraja.

⁷ Postverbal = imenica nastala od glagola

Riječ *kras* preko latinskog se jezika proširila u neke zapadnoeuropske jezike. Prodorom u druge jezike postupno se izdiferencirao i smisao riječi. Različitost poimanja zvukovno sličnih riječi s korijenom *kars* u nekom je jeziku mogla nastati tako da jedan oblik i smisao ima neposredni indoeuropski izvor, a drugi oblik je nastao posredno preko latinskoga jezika u antičko doba ili možda u ranom srednjem vijeku.

Zvukovno slični oblici *krasu*, ali drugačije pisani, poprimili su drugačiji smisao, kao npr.: engl. *crash* = razaranje, lom; *crush* = zdrobiti, smrviti. Tu je zaboravljena predodžba o korodiranom vapnenačkom, neplodnom tlu, kao što se zadržala u riječima *kras*, *karst* i *carso*. Engleske riječi zvukovno više podsjećaju na hrvatsku riječ *kras*, a smisljeno na *krš* (u smislu nečeg smrvljenog, zdrobljenog). S druge strane, engl. oblik *crass* zadržao je samo jednu značajku iz latinskog jezika (*grub*).

Posebno je zanimljivo da se u slovenskom jeziku, u kojem je ukorijenjen izraz *kras* kao apelativ, ne rabi pridjev *krāšljiv* (za štokavski pojam *kršljiv*), nego *kršni* (Tuma, 1933.)⁸. Usput rečeno, oni koji tvrde da *kras* nije hrvatska riječ, trebaju se zapitati zbog čega nema te natuknice u našim rječnicima stranih riječi. Tako npr. u Klaićevom rječniku stranih riječi (1988.) može se samo naći natuknica *karst* sa značenjem *krš*, *kras*, *golet*, ali nema natuknice *kras* kao moguće tuđice.

U nekim se čakavskim dijalektima usporedo s izrazom *kras* zadržao i oblik *kars*, kojem je *s* prešlo u *š*, pa je nastao *karš*. Prodorom štokavštine u nekim se krajevima gubi stari oblik, pa *karš* prelazi u *krš*. Hrvatska riječ *krš* u štokavskom dijalektu ima i svoje neposredno podrijetlo od staroslavenskog glagola *kršiti* (Rogić, 1957.), koji također ima isti indoeuropski korijen kao i *kras*. Treba napomenuti da su se glasovne promjene poput likvidne metateze mogle dogoditi i više od jedanput, ali s obzirom na pomanjkanje pisanih dokumenata, to je danas teško utvrditi.

Da je *kras* je ipak vrlo stara hrvatska riječ (a ne kako neki tvrde da je to slovenski izraz, koji je dospio tek na nekoliko mjesta u Hrvastku⁹) dokaz je šezdesetak toponima registriranih na području Hrvatske s korijenom *kras*. Toliko ih se ne može uz najbolju volju nabrojiti u Sloveniji! S druge strane toponimi s riječi *krš* u Hrvatskoj su neusporedivo manje zastupljeni i nalaze se poglavito na području naseljenom pravoslavnim življem. Nasuprot tome *Krš* je kao toponim često zastupljen u Srbiji i Crnoj Gori, dok je tamo *Kras* gotovo nepoznat. Podaci su prikupljeni sa specijalnih topografskih karata raznih mjerila od 1:20 000 do 1:75 000. Vjerojatno takvih toponima ima i više, jer mnogi nazivi nisu ucrtani na kartama tih mjerila.

Pogledajmo kako su ti toponimi s riječi *kras* (i dublete *krasa*, *krase*, *krasica*, *krasnica* i *dr.*) raspoređeni:

⁸ Na pr. *kršni kras*, ako hoćemo naglasiti rastrganost stijenja (Tuma, 1933.).

⁹ Smiješno je i pomišljati da bi npr. ime mjesta *Kras* kod Dobrinja na otoku Krku (koje je registrirano još 1230. god.) moglo nastati utjecajem slovenskog jezika kad se zna da su na tom otoku sačuvani najstariji hrvatski govori, koji su ostali nepromijenjeni do današnjih dana (Horvat-Mileković i Lovrić, 1999.).

Istra:

Kras - široko područje koje se proteže od tršćanskog Krasa do Rijeke

Kras - uže područje iznad buzetske doline

Kras - zaselak 1,5 km ZSZ od St. Pazina

Kras - nenaseljeni predjel s dolcima u Čićariji 1 km JZ od Žejana

Kras - predjel 4,5 km SZ od Lupoglava

Kras - predjel 11 km SZ od Lupoglava; 5 km ZJZ od Rašpora

Kras - predjel 2,5 km SI od Lupoglava

Kras - područje SZ od Roča

Kras - selo 4,5 km S od Novigrada (kod Dajle)

Kras - nenastanjeno područje 5 km SSI od Novigrada

Kras - rt 2,5 km JI od Novigrada

Kras - brdo nad ušćem Dragonje u more (Gušić i Gušić, 1960)

Kras Grdoselski - zaselak 10 km JI od Motovuna

Sv. Marija na Krasu - zaselak 4,5 km ISI od Umaga

Krasa - zaravan kod naselja Dvori blizu Filipane

Krasa - zaselak 1 km SZ od Raklja

Krase - selo 4,5 km SI od Buja

Krase - kod sela Prodol

Krase - zaselak 1,5 km SZ od Svetvinčenta

Krase - nenastanjeno područje 4,5 km JZ od Svetvinčenta

Krase - nenaseljeno područje s dolcima JZ od Kanfanara

Krase - nenastanjeno područje 6 km S od mjesta Bale

Krase - selo između Bala i Smoljanaca

Krasica - selo 4 km JI od Buja

Krasica - nenastanjeno područje blizu sela Prodola

Krasnica - otočić u Brijunima

Krasković - naselje u Istri (iz popisa naselja na internetu)

Obalni dio Hrvatskoga primorja:

Kras Trubaja - iznad Cesarice

Krasa - nenaseljeni predjel između Jadranova i Dramlja

Krasica - mjesto 1,5 km S od Bakarskog zaljeva

Krasnica - 1,5 km S od Ledenica blizu Novog Vinodolskog

Otok Krk:

Kras - selo između Malinske i Dobrinja

Kras (Kraš) - područje između krčkog aerodroma i obale

Kras - predjel 1 km JZ od Rudina

Mali Kras - dio obale između Valbiske i Sv. Fuske

Mala Krasa - uvala J od Punta 2 km

Krase - područje 3 km JI od Punta - kod Velog vrha

Krase - područje između Stare Baške i vrha Obzova

Krasi - područje 1,5 km JJI od Pinezića

Krasi - područje 1,5 km J od sela Skrbčići

Krasi - područje kod Vrbnika (Gušić i Gušić, 1960)

Krasina - područje SI od Punta
Krasina - područje 2,8 km SZ od Punta
Krasina - područje JZ od Vrbičkog polja
Krasina - kota 164 m, 2,5 km JZ od Vrbnika
Krašina - predjel 1 km I od Kornića
Krašiće - kota 266, 2 km SSI od mjesta Kras

Otok Cres :

Krasa - predjel JJI od mjesta Orlec, a I od Vranskog jezera (također: *Kontrade Krasa*)
Kaukrasić - predjel S od Martinšćice

Otok Rab:

Kraševica glavica - S od Supetra

Lika:

Krasanska Duliba - područje 3 km SZ od mjesta Krasno
Krasina - u Modruškoj župi (Gušić i Gušić, 1960)
Krasnica - područje 3 km JZ od Plaškog
Krasnica - vrh (860 m) u području Krasnice kod Plaškog
Krasnička uvala - 4,5 km JJZ od Plaškog
Krasno - Mjesto na ličkoj strani Sjever. Velebita (na nekim kartama *Krasno polje*)
Krasulja - ponornica u Krbavičkom polju
Lipovac Kras - (Gušić i Gušić)
Krasovčevo selo - zaselak pod brdom Vital kod Otočca

Dalmacija:

Kras - kamenito područje na poluotoku Bočetina SI od Paškog mosta
Krasine - Poljice (Gušić i Gušić, 1960)
Krasin Kut - Poljice (Gušić i Gušić, 1960)

Žumberak:

Krasinac - kod Vivodine

Toponimi s kars(š)

Karsa - vrh 4 km SI od Novalje na o. Pagu
Karsko - područje 2,5 km I od mjesta Vela Učka u Istri
Karši - nenaseljeno područje 2 km JJZ od mjesta Bale u Istri
Valdikaraš - JI od Punta 4 km na o. Krku

Tu bi se još mogli pribrojiti zaselci D. i G. Krašičevica južno od vrela Kupe, zatim mjesta Krasić i Krašić, te Kraševski zvirni ispod Ivanšćice, koji su vjerojatno dobili imena po prezimenima ljudi koji vuku podrijetlo s nekog Krasa.

Iz svega što sam ovdje naveo proizlazi kako je posve jasno da je riječ *kras* kao apelativ i *Kras* kao toponim hrvatska riječ. U Hrvatskoj je *Kras* kao toponim osjetno brojniji nego u Sloveniji. To je stari hrvatski izraz koji se javlja u dokumentima iz davne 1230. godine (Gušić i Gušić, 1960.; Hozjan, S. 1996.), a kao apelativ definirao ga je Ivan Belostenec 1740. godine. Je li Faust Vrančić dao takvu definiciju još ranije, tj. 1595. godine, nije mi poznato, ali ga Kalmeta (1985.) navodi kao autora prvog rječnika u kojem se spominje *kras*.

Podsjetimo se da slovenski autor Gams (1973.) piše da je u Sloveniji do sredine

19. stoljeća *Kras* bio samo pokrajinsko ime, a ne i *kras* definiran kao apelativ. Tako ne stoji tvrdnja znanstvenika Bouéa (Gams, 1973.) da su Hrvati preuzeli ime i oblik *kras* od Slovenaca jer su to opovrgli stariji hrvatski dokumenti i rječnici.

Kras se u apelativnom obliku pojavljuje u hrvatskoj literaturi najmanje jedno i pol stoljeće prije *krša*. Naziv *krš* kao apelativ počinje promicati početkom dvadesetog stoljeća Dragutin Gorjanović-Kramberger nakon kojega se javlja sve više sljedbenika, čime se nepravедno potiskuje hrvatska riječ *kras*. U tom smislu s dozom ironije piše Kalmeta (1985.): “Hrvatski znanstvenici XX. stoljeća počeli su goniti stari hrvatski oblik *kras* i odlučili ga zamijeniti »boljom, ljepšom, našom narodnom i hercegovačko-crnogorskom riječi *krš*«” (podcrtao H. M.). Drugim riječima, postali su “papskiji od pape”.

Zbog nepoznavanja narodnoga nazivlja, nemara i nesloge, Hrvati su jedini slavenski narod srednje Europe koji nije u standardni jezik uvrstio izraz *kras*. Osim Slovenaca, taj su naziv prihvatili Česi, Slovaci, Poljaci, pa i Srbi iz solidarnosti prema slavenskom izrazu koji predstavlja *locus typicus*. Upravo zbog otpora prema germanizmu *karstu*, nepravедno uvrštenom u međunarodno stručno nazivlje, trebali su i Hrvati uvrstiti *kras* u svoje nacionalno stručno nazivlje sve da to i nije bila hrvatska riječ. A ona je po svojoj raširenosti naša riječ, više nego li u bilo kojeg drugog slavenskog naroda!

To ne znači da *krš* uopće nije hrvatska riječ. Budući da su se Hrvati prije jednog i pol stoljeća opredijelili za novoštokavsku jekavicu kao osnovicu standardnoga književnog jezika, onda se *krš* uklapa u standard baš kao i novoštokavska riječ *krv* umjesto starih hrvatskih oblika *karv* ili *kerv*. Isto vrijedi i za standardni izraz *rt*, koji uzgred rečeno, u hrvatskome narodu praktično ne postoji, ali je kao novoštokavski oblik postao standard umjesto u narodu uvriježenih oblika kao *rat*, *arta* i *erta*, i njihovih izvedenica *artić*, *artina*, *artica* i dr. Međutim, kako je ranije objašnjeno, *krš* u svemu ne znači isto što i *kras*.

Krš i *kras* ipak imaju zajednički korijen. Obje su riječi prvotno značile nešto polomljeno, zdrobljeno, ali su se kasnije pojmovno izdiferencirale. *Krš* je zadržao prvobitno značenje u smislu polomljeno kamenje (ili bilo što drugo polomljeno, dakle mehaničku pojavu)¹⁰. To kamenje može biti vapnenačko ili silikatno, svejedno je. S *krasom* je nešto drugačije. Hrvatski i slovenski (a potom i općenito zapadnoslavenski) izraz *kras* poprimio je značenje korozivne pojave na vodotopljivim stijinama (vapnencu, dolomitu i halitu). Podsjetimo se da mogu i silikatne stijene biti skršene, ali na njima (ni u njima) ne će voda korozivnim djelovanjem tvoriti oblike poput škrapa, ponikava, jama, špilja...

Tek kasnijom konvencijom, dakle umjetnim putem, *krš* postaje u hrvatskome

¹⁰ Imenica *krš* po značenju je u uskoj vezi s glagolom *kršiti*, *lomiti*, *drobiti* i sl. Odavde je i izraz *prekršaj*. Kao apelativ je u Hrvatskoj, sudeći prema toponimima, u tom smislu udaljenija od *krasa*.

jeziku standardni stručni naziv definiran internacionalizmom *karst* (Roglić, 1974.). Tako je *krš* postao homonim za mehanički skršeno stijenje bez obzira na kemijski sastav, kao i u apelativnom smislu. U isto je vrijeme *kras* zadržao jednoznačnost, ali nije prihvaćen kao standardni naziv.

Pod izrazom *kras* ne smatramo samo područje s korozijskim tvorbama na skršenom, polomljenom vapnencu. Tu podrazumijevamo i terene s karbonatnim stijenama pokrivene aluvijem i raslinjem (gdje na površini nema skršenih stijena), pod uvjetom da su takvi tereni podložni korozivnom djelovanju vode u podzemlju. Osim toga postoje i kraški oblici na stijenama i kad one nisu bezuvjetno skršene (polomljene). To mogu biti škrape, kamenice, špiljski otvori ...

Šteta što je u hrvatsku karstološko nazivlje uvršten *krš* umjesto adekvatnijeg *krasa*, ali otkada ga je prihvatila Akademija (Roglić, 1974.), stručnjaci to poštuju kao konvencijom usvojeni standard. To ipak ne znači da se stari izvorni termin *kras* ne smije upotrebljavati čak ni kao sinonim *kršu*, kao što bi to htjeli neki autori. *Kras* se kao istoznačnica *kršu* navodi i u suvremenim udžbenicima, rječnicima i enciklopedijama (FAO, 1972.; Herak, 1973. i 1978.; Klaić, 1988.; Brodnjak, 1991.). Jezik je živa materija, a riječi se s vremenom mijenjaju. Kulturni narodi nastoje postupno ispravljati jezične pogreške koje su nastale iz raznih razloga. Iako je riječ *krš* prihvaćena kao standardni stručni naziv, ona je u apelativnom smislu nedvojbeno tuđica. Treba je zamijeniti izrazom kojemu većina argumenata ide u prilog. Red je na filozofima, odnosno jezikoslovcima da o tome daju svoj sud. Nadajmo se da će jezični stručnjaci ispraviti nepravdu nanесenu hrvatskoj riječi *kras*!

Literatura

- Bach, I. (2000.): O hrvatskom jeziku (O nazivima “kras” i “krš”). Ekološki glasnik, 1–2, (29–30), Zagreb.
- Belostenec, I. (1740.): *Gazophilacium seu Latino-Illyricorum onomatum aerarum*, Zagreb.
- Božičević, S. (1990.): “Jezikoslovstvo” i stručna terminologija. Ekološki glasnik, 5–6, (42–45); Zagreb.
- Božičević, S. (1991.): Još o nazivu krš. *Priroda*, 8, (40–41), Zagreb.
- Božičević, S. (1999.): Hrvatska riječ “krš”. *Hrvatski zemljopis*, 42, (23–25), Samobor.
- Božić, V. (1992.a): Riječ “kras” ponovo u upotrebi. *Hrvatski planinar*, 11–12, (258–261), Zagreb.
- Božić, V. (1992.b): More about the croatian words “kras”, “kraš” and “karst” meaning “karst”. *Speleo Stamp Collector*, Schimmert, No.38, (21–23), Nederland.
- Brockhaus Enzyklopädie (1990.): IT-KIP, Ed. F.A. Brockhaus, Mannheim.
- Brodnjak, V. (1991.): Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika. *Školske novine*, pp. 632, Zagreb.
- FAO (1972.): *Glossary and multilingual equivalents of karst terms*. UNESCO, Paris.
- Franić, D. (1910.): *Plitvička jezera i njihova okolica*. pp. 426, Zagreb.
- Gams, I. (1973.): *Slovenska kraška terminologija. Kraška terminologija jugols. narodov*, knj. I. Ljubljana.

- Gavrilović, D. (1974.): Srpska kraška terminologija. Kraška terminologija jugosl. naroda, knj. II, pp. 73, Beograd.
- Gušić, B. i Gušić, M. (1960.): Kras ili krš. Krš Jugoslavije, sv.2, (2–20), Zagreb.
- Gušić, B. i Gušić, M. (1999.): Kras ili krš. Ekološki glasnik, s. 8–9 (45–47), D. Lomnica.
- Herak, I. (1960.): Geologija, pp. 433, Ed. Školska knjiga, Zagreb.
- Herak, I. (1973.): Geologija, pp. 465, Ed. Školska knjiga, Zagreb.
- Herak, I. (1978.): Krš, također kras. Opća enciklopedija. 4 Iz - Kzy, pp. 703, Jugosl. leksi-kografski zavod, Zagreb.
- Horvat-Mileković, M. i Lovrić, A.Ž. (1999.): Podrijetlo starohrvatskog jezika: Indoiranski arhaizam u srednjovjekovnom hrvatskom i reliktnim pradijalektima. Staroiransko po-drijetlo Hrvata, 191–234, Zagreb-Tehrân.
- Hozjan, S. (1996.): Prilog za biografski leksikon Dobrinjštine. Krčki zbornik, sv. 35, 147–154, Krk.
- Jurišić, B. (1973.): Rječnik govora otoka Vrgade. II. dio, Rječnik, PP.255, Zagreb.
- Kalmeta, R. (1990.): O nazivima “kras” i “krš”. Priroda, 4–5, (46–47), Zagreb.
- Kalmeta, R. (1999.a): O Nazivima geološka građa i geološki sastav. Ekološki glasnik, 6, 24–28, D. Lomnica.
- Kalmeta, R. (1999.b): Dva besmislena “smisla” u nazivima “krš u užem smislu” i “krš u ši-rem smislu”. Ekološki glasnik, 8–9, 48–55, D. Lomnica.
- Kalmeta, R. (2000.): Dr. Tihomir Marjanac u ulozi “recenzenta” i “lektora”. Ekološki Gla-snik, 4, 27–31, D. Lomnica.
- Karić, V. (1883.): Zemljopis za niže razrede srednje škole. III deo, (264), Beograd.
- Klaić, B. (1988.): Rječnik stranih riječi. Nakl. zavod Matice hrvatske, pp. 1456, Zagreb
- Krajač, I. (1932.): Planinarsko nazivlje. Hrvatski planinar, 6, 166–173, Zagreb.
- Malinar, H. (2001.): Dali je kras hrvatska riječ? Ekološki glasnik, God. IX, br. 3, 28–33, D. Lomnica.
- Marjanac, T. (2000.a): Pod kišom metaka. Vijesti hrvatskoga geološkog društva, vol. 37, sv. 4, 10–12, Zagreb.
- Marjanac, T. (2000.b): Pabirci iz krške terminologije. Vijesti hrvatskoga geološkog druš-tva, Vol. 37, sv. 4, 13–14, Zagreb.
- Pelivan, A. (1999.): Neke napomene uz donesene članke. Ekološki glasnik, 8–9, 61, D. Lo-mnica.
- Poljak, Ž. (1986.): Planine Hrvatske (planinarko-turistički vodič). Ed. Planinarski savez Hrvatske, Zagreb.
- Poljak, Ž. (1994.): Krš ili kras? I krš i kras! Hrvatski planinar, 7–8, (176–177), Zagreb.
- Poljak, Ž. (1999.a): Terminološki nesporazumi u ekologiji. Okoliš, 91, (83), Zagreb.
- Poljak, Ž. (1999.b): Zablude geologa Ive Velića. Hrvatski planinar, 11–12, (335–337), Za-greb.
- Poljak, Ž. (1999.c): Zablude geologa Ive Velića. Ekološki glasnik, sv. 8–9, (53–55), D. Lo-mnica.
- Poljak, Ž. (2000.): Nove zablude dr. Ive Velića. Hrvatski planinar, 4, (122), Zagreb.
- Rogić, P. (1957.): Kras (Kraš) - Krš -Karst. Jezik, God. V., sv. 4, (97–103), Zagreb.
- Roglić, J. (1974.): Prilog hrvatskoj krškoj terminologiji. Krš Jugoslavije, 9/1, pp. 72, JAZU, Zagreb.